

Múltunkból

Kovács Máté és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete

BÉNYEI Miklós

Mindazok körében, akik kicsit is érdeklődnek a magyarországi könyvtári kultúra közelmúltja iránt vagy éppen személyesen is részesei voltak a korabeli történéseknek, közismert, hogy *Kovács Máté* jó ideig egyik vezetője, alelnöke volt a Magyar Könyvtárosok Egyesületének. Szerteágazó munkásságának ez a területe azonban gyakorlatilag feltáratlan. Most sem igen vállalkozhattam többre, mint a jelenleg rendelkezésre álló, hozzáférhető források alapján rövid, az emlékülés behatárolt időkeretei miatt is szükségszerűen vázlatos áttekintésre.* Sajnálatos tény, hogy az MKE és elődje, a Szabó Ervin Kör irattári anyaga¹ meglehetősen hiányos, és az OSZK Kézirat-

tárában fellelhető Kovács Máté-fond² szintén hézagos a vonatkozó témakörben. Mindazonáltal a kéziratos kútfők és az egyidejű folyóirat-közlemények lehetőséget kínálnak a legfontosabb mozzanatok felvillantására, Kovács Máté és az egyesület, illetve a kör viszonyának érzékeltetésére, mélyebb elemzésre és behatóbb értékelésre viszont aligha van idő és tér.

Több mint öt esztendősz kényszerű szünet³ után 1955 elején felvetődött a könyvtárosok valamilyen szerveződésének gondolata. A május végén lebonyolított második országos könyvtáros konferencián Kovács Máté egyik közvetlen munkatársa, *Maller Sándor*, a Debreceni Egyetemi

* Elhangzott a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 2012. évi győri vándorgyűlésén, július 13-án a Kovács Máté emlékülésen. (A Szerk.)

Könyvtár osztályvezetője javasolta egy önálló szakmai egyesület létrehozását⁴, ami kimondatlanul is a hajdani Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének újjáalakítását jelentette volna. A civil kezdeményezésektől féltékenyen idegenkedő pártállami politika ezt természetesen nem tolerálta, azt viszont engedélyezte, hogy az akkor egyetlen értelmiségi tömegszervezet, a Társadalom- és Természet-tudományi Ismeretterjesztő Társulat irodalmi és nyelvi szakosztályának keretében könyv-, könyvtár- és sajtótörténeti munkabizottság létesüljön. Az 1955. október 4-én megtartott alakuló értekezletre a hazai könyvtárügy tizennégy jeles személyiségét hívták meg, köztük Kovács Mátét, a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatóját.⁵ Tehát már az újjászületésnél ott bábáskodott. Majd amikor a következő év nyarán a TTIT szakosztályon belül megalakulhatott a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre⁶, ott szintén szerepet vállalhatott, bár ennek egyelőre nincs dokumentálható nyoma.

Érdekes és a korabeli viszonyokra igen jellemző közjáték zajlott le 1957 tavaszán. Az üzemi szakszervezeti könyvtárosok a Szaktanács Kultúrnevelési [sic!] Osztályának és az OSZK Módszertani Osztályának ösztönzésére március 13-án egy külön szakmai egyesület megalakítását határozták el és elnöknek – lehet, hogy tudtán kívül, lehet, hogy a beleegyezésével – Kovács Mátét, az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének professzorát választották meg.⁷ Aztán felülkerekedett a józan ész, és a Szabó Ervin Kör működésének újraindulását követően a SZOT év végén lemondott a megosztó ötletéről.⁸

Bár rendkívül kevés rögzített jel tanúsítja, minden valószínűség szerint Kovács Máté egyetemi tanárként is aktívan részt vett a Szabó Ervin Kör munkájában, amelyet a TTIT elnökség megbízásából 1957 márciusától új elnök, *Mátrai László* akadémikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtárának igazgatója⁹ irányította. Kovács Máté 1958-ban a Kör klubestjén társprofesszorával, *Kóhalmi Bélával* együtt beszámolt az egyetemi könyvtáros képzés prágai konferenciájáról.¹⁰ November 3-án a Kör vezetése őt kér-

te fel a könyvtárosok választási nagygyűlésén a megnyitó beszéd elmondására. Ennek több oldalas kéziratosszövege fennmaradt. Kifejezetten politikai szónoklat, a magyarság huszadik századi történelmi sorsát, annak fordulóit idézte fel. Csak a hozzácsatolt, kisebb méretű papírlapra írt vázlat legvégén utalt a kultúra munkásainak, így a könyvtárosoknak a tennivalóira.¹¹ Kovács Máté közreműködésével 1959-ben elkészült egy könyvtörténeti előadássorozat terve a József Attila Szabadegyetem számára, de ezt a TIT elnöksége a program zsúfoltsága miatt nem fogadta el.¹² 1960 februárjában a TIT elnöksége és a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztálya által kijelölt választmány tagjaként kapta meg „*A Magyar Könyvtárosok Egyesületének Alapszabályai*” című tervezetet; ehhez fűzött megjegyzései arra vallanak, hogy erőteljesen szorgalmazta volna a kis könyvtárak dolgozóinak bevonását, valamint a területi (vidéki) szervezetek létesítését.¹³ A minisztérium azonban „egyelőre időszerűtlennek” ítélte az önálló egyesület létrehozását.¹⁴ A Kör vezetése 1961-ben ankétot akart rendezni „*Az oktatási reform és a könyvtárügy*” címmel, Kovács Máté bevezető előadásával¹⁵, ám erre nem került sor, mert a Kör tevékenysége átmenetileg stagnált, sőt szünetelt.¹⁶

Amikor 1961. december 19-én a választmány ismét összeült, Kovács Máté is hozzászólt. Határozottan leszögezte: „*a Kör létjogosultságát nyilvánvalónak ítéli.*” A rövidített jegyzőkönyvből az is kitűnik, hogy nem vélte szükségesnek a tagság megújítását, inkább a pontos célok és az időszerű könyvtárügyi feladatokhoz igazított program megfogalmazását, a kellő mozgósítást, valamint a megfelelő anyagi fedezet biztosítását és a választmánynak a közművelődési könyvtárhálózat képviselőivel való kiegészítését szorgalmazta. Helyeselte a már akkor tervezett vándorgyűlést és a pécsi helyszínt. Hangoztatta: „... *a Körnek magas szintű vitaforummá kell fejlődnie.*” Még távolabbra mutatott a fiatal könyvtárosok javasolt találkozásihoz fűzött észrevétele: az egyetemi könyvtáros-képzés és a gyakorlati feladatok, a szakmai fejlődés össz-

hangját kívánta erősíteni.¹⁷ Az egyetemi könyvtár szakot 1959-ben és 1961-ben végzett fiatal szakemberek találkozója 1962. január 3-án létre is jött; a tanszékvezető nevét azonban a sajtótudósítás nem említi.¹⁸

Nyilván a források hiányos voltával magyarázható, hogy Kovács Máté neve csak jókora szünet után, 1963. szeptember 26-án bukkan fel ismét az MKE-iratokban – még hozzá az előbb jelzett tárgykörben. A Szabó Ervin Kör választmányának aznapi ülésén az első napirendi pont, a beszámoló vitáját ő vezette; ekkor javasolta – el is fogadták –, hogy a tanszék novemberi akciójába, amikor a nemrégiben végzett hallgatókat összehívják, a Kör is kapcsolódjon be, mert reményei szerint ily módon fiatal, agilis tagokkal gyarapodhat.¹⁹ A jóslat bevált, a professzor december 4-én az 1958–1963 között végzett könyvtárosok közül tizenkét főt – a névsor igen meggyőző! – ajánlott aktívának a Kör titkárához intézett levelében, azzal a hozzátétellel, hogy előbb hívják össze őket értekezletre.²⁰

A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre (továbbiakban SZEK) első küldöttközgyűlésén, 1964. január 30-án immár a jelenlévők voksoltak az új, huszonöt főnyi választmányra. Beválasztották Kovács Mátét is, aki a funkciók rögtöni felosztása során az alábbi, testhez álló feladatot kapta: „*Népszerűsítő munka, előadások tematikája, előadók megszervezése*”. Ezt a február 28-i választmányi ülésen megerősítették.²¹ Tulajdonképpen az ernyőszervezet, a TIT, még közelebbről az irodalmi szakosztály összekötője lett, az ottani programok, köztük a könyv- és könyvtártörténeti, valamint az olvasás kérdéseit tárgyaló témák előadóinak megtalálásában segített.²² Mindez azonban lényegében kívül esett a Kör hatósugarán. Az év második felében felgyorsultak az önálló könyvtáros egyesület megszervezésének előkészületei, majd 1965. június 11-én a SZEK újabb közgyűlésén a küldöttek kimondták a Magyar Könyvtárosok Egyesülete megalakulását, elfogadták az előzetesen kimunkált alapszabályt.²³ Az utóbbi rotaprint változatához Kovács Máté tintával számos észrevételt fűzött; a két legjelentősebb beszúrása közül az egyik

azt hangsúlyozta, hogy az MKE a könyvtárosok és a dokumentalisták közös szervezete, amelynek a könyvtárügy és a dokumentáció együttes szolgálata a hivatása; a másik azt mondta ki, hogy az MKE jogosult az ország képviselőjére az IFLA-ban.²⁴ Nem zárható ki, hogy a végleges alapszabály szóban fogó paragrafusait éppen az ő sugallatára korrigálták.²⁵

Június 11-én tizenkilenc tagú elnökséget választottak, és ebben magától értetődően helyet kapott az ELTE egyetemi tanára is.²⁶ Az elnökség első ülésén, szeptember 27-én megválasztották alelnököket, és egyúttal megbízták a három állandó bizottság egyikének, a Tudományos Bizottságnak a vezetésével.²⁷ E kettős tisztségében az MKE következő küldöttközgyűlései, illetve elnökségei – 1967. december 7-én és 1968. január 11-én²⁸, majd 1969. december 4-én és 1970. január 22-én²⁹ – megerősítették, ám 1971-ben sokirányú elfoglaltságára hivatkozva csupán az elnökségi tagságot vállalta, az alelnöki és bizottsági funkciót már nem.³⁰

A Tudományos Bizottság – ahol kiváló erők tömörültek³¹ – elsődlegesen a továbbképző előadások tematikájának összeállításával foglalkozott; ezen a téren az egyesületnek komoly adósságai voltak. Először két sorozatot állítottak össze: az egyiket a fővárosi klubestékre, a másikat a vidéki szervezeteknek, könyvtáraknak szánták.³² Az utóbbi listát körlevélben tudatták az érdekeltekkel. Ennek keltezés nélküli gépirata fennmaradt a Kovács Máté-fondban; az elejét célszerű idézni, mert távlatos könyvtárpolitikai gondolkodást tükröz, és erre ösztönöz: „*A magyar Könyvtárosok Egyesületének kulturális feladatai közül különösen kettő emelkedik ki. Az egyik a tagság önképzésének elősegítése. A másik közreműködés szocialista könyvtárkultúránk időszerű problémáinak széleskörű megvitatásában és megismertetésében. Tapasztalataink szerint igen előnyös lehet, ha sikerül e két feladatot egybekapcsolni. Elsősorban olyan problémák kitűzésével érhető ez el, amelyek mai könyvtári gyakorlatunkban gyökereznek, s amelyeknek megvilágítása egyben az önképzést is szolgálja.*”³³ Ekkor tizenhét előadóval, a hazai

könyvtárügy tekintélyes alakjaival húsz témát javasoltak, és gondoltak a helyi közreműködőkre is. Kovács Máté maga is két előadást vállalt: „Könyvtár és társadalom: az új magyar könyvtári kultúra társadalmi alapjai és összefüggései”, „A könyv és az olvasás helye és jelentősége a modern technikai közművelődési rendszerek (film, rádió, televízió) versenyében”.³⁴ Mindkettő iránt mélyrehatóan érdeklődött, hallhattunk róluk az egyetemi kurzusain és némelyik részkérdést írásban is kifejtette. Egyébként a továbbképző sorozat első, budapesti előadását ő tartotta – az itt említett első tárgykörből – , 1966. február 3-án, az MKE klubhelyiségében.³⁵

Nemigen deríthető ki, hogy a Tudományos Bizottság melyik tagjának ötlete volt (nem lenne meglepő, ha Kovács Mátétól származott volna) a hajdani egyesületi évkönyv felelevenítése. Már 1967-től szerették volna kiadni,³⁶ de az anyagi fedezet hiánya miatt csak a professzor úr halála után indíthatták el az új annalest. Egy angol nyelvű propagandafüzet és egy szerényebb zsebkönyv közzétételére azért futotta, igaz, kemény munka árán.³⁷ Sikeresebbnek bizonyult a bizottság harmadik elképzelése, a magyar könyvtár-tudományi munkáknak a külföldi szaksajtóban megvaló megjelentetése, vagy legalább referálása.³⁸ Alelnöki minőségében – vagy inkább tanszékvezetőként – 1966. február 24-én arról tájékoztatta az elnökséget, hogy jelentést küldött az IFLA-nak „a magyar könyvtárosképzés helyzetéről, módszereiről és eredményeiről, amit az IFLA szervei elismeréssel fogadtak és a *Libri* című folyóiratban megfognak jelentetni.”³⁹

Az egyesületi beszámolók arról tanúskodnak, hogy Kovács Máté a fentebb idézett elvi megfontolást követve lelkiismeretesen organizálta a továbbképző előadásokat⁴⁰, különösen fontosnak tartotta a megyei szervezetek támogatását. Az évtized fordulóján a harmadik országos könyvtárügyi konferencia napirendjére tűzött kérdések, aztán az ajánlások megvitatását állították a központba.⁴¹ Kedvelt témáit továbbra is vállalta⁴², a technikai közlésmódok és az olvasás viszonyáról 1967. május 2-án Kaposvárott⁴³, 1968. április 5-én Miskolcon⁴⁴, április 24-én Szom-

bathelyen⁴⁵ tartott előadást. 1968-ban a vidékre ajánlott tematikát kiegészítette „Az olvasás- és könyvtárszociológia fő problémái”⁴⁶ címmel; ezzel ismét Somogyban, október 1-jén mutatkozott be először.⁴⁷ A következő évi programtervben már csak ezt a témát hagyta meg⁴⁸, 1969. október 30-án a Hajdú-Bihar megyei szervezet rendezésében erről beszélt a közönségének.⁴⁹

Nagy horderejű, a szakma egészét közvetlenül érintő és komoly visszhangot kiváltó referátummal szerepelt Kovács Máté az egyesület 1966. október 27-én tartott közgyűlésén.⁵⁰ „A könyvtáros pálya alakulása” címmel beszélt a múlt (főként a közelmúlt) tanulságairól és a képzés mai rendszeréről. Elmondta: jelenleg 4500 könyvtáros van, csaknem hatszor annyi, mint harminc éve, egyetemi-főiskolai végzettséggel 1500, középfokúval 1800, alapfokúval 1200 rendelkezik, és Budapesten az arány még jobban eltolódik az első kategória javára. Bár mutatkoznak tervszerűtlenségek, az oktatás biztosítja az utánpótlást. Kitért a szakkönyvtárosok sajátos problémájára: arra, hogy a könyvtári munka mellett nem jut elég idő tudományos kutatásra. Lényegi megállapítása, hogy a nagyon sokrétű könyvtáros pálya a társadalmi megbecsülés tekintetében hátrányos helyzetben van, például a foglalkozási statisztikában olyan önálló rovat, mint a könyvtárosság nincs. A szakmának tulajdonképpen egységes érdekképviselője sincs, hiszen az egyesület taglétszáma nem éri el a nyolcszázat. Az öt hozzászóló nem vitatta a nyilvánvaló tényeket, inkább kiegészítették az alelnök felismeréseit.⁵¹ Kovács Máté az elnökség 1967. január 26-i ülésén ismét azon sajnálkozott, hogy: „A[z] MKE még nem jutott el a könyvtárosok tömegeihez. A jelenlegi 25 % tag kevésnek látszik.” Úgy vélte, elsősorban „a fiatalok érdeklődését kellene felkelteni, valamint a vidékiek részvételét megszervezni. Egyes budapesti könyvtártípusok dolgozói körében is nagyobb propagandát kellene kifejteni.” Megint javasolta a klubban a fiatal szakemberek találkozáját. Szerinte a szűkebb vezetés által akkoriban (évek óta) forszírozott tanulmányutakat csak megfelelő létszám esetén érdemes indítani.⁵²

Merőben új, a gazdaságirányítási reform gondolatkörébe illeszkedő, ugyanakkor könyvtárpolitikai szempontból rendkívül előremutató indítványt fogalmazott meg az MKE 1967. december 7-i küldöttközgyűlésén: az egyesület 1968-ban rendezzen ankétot az országos információs rendszerről.⁵³ Hogy mennyire komolyan vette az alelnöki teendőket, bizonyítja a csaknem napra pontosan egy évvel később, 1968. december 5-én, az elnökség ülésén elhangzott három ésszerű javaslata: a külföldi (szovjet és nyugat-európai) csoportos tanulmányutakra az ottani testvéregyesületekkel társulva állítsanak össze programot; az előadásos propagandában kérjék ki a vidéki szervezetek véleményét, és működjenek együtt a TIT-tel, hiszen ez anyagilag is terhermentesítené az egyesületet; mivel pénzügyi nehézségekkel küszködnek, saját kiadványaikra gyűjtsenek előfizetést.⁵⁴

Minekutána az egyesületi vándorgyűlés ötletét már felvetődésekor, 1961 végén is üdvözölte, érthető, hogy amikor 1969-ben tényleges megvalósítására megérett az idő, örömmel vállalta a tatai összejövetelen a közreműködést. Az elnökség egy akkor aktuális évfordulós megemlékezésre (a Tanácsköztársaság könyvtárpolitikai öröksége) kérte fel,⁵⁵ ő azonban másként döntött: jobban kívánt kapcsolódni a rendezvény témájához – „*Az 'olvasó népért' mozgalom könyvtárügyi vonatkozásai*” –, és remek választással magáról a rendező szervezetről szólt. Június 27-én Kovács Máté az MKE alelnökeként mondta el – akkor még nem tudtuk – korszakos jelentőségű megnyitó beszédét.⁵⁶ Ceruzás vázlata – „*A Magyar Könyvtárosok Egyesülete*” címmel – a hagyatékban fellelhető. Nagy ívű fejtegetést sejtet; mélyebb elemzést érdemelne, ám most meg kell elégednünk az eredeti egyszerű kópiájával. Öt fejezetre bomlik, melyből négy történelmi visszapillantás. Az első: „*A könyvtáros életpálya alakulása*” – világszerte, nálunk, a második: „*A könyvtárosok egyesülete*” – Anglia, USA, IFLA-FIAB; a harmadik: „*Magyarországon*” – Eötvös József: Népnevelési Egyletek, Közművelődési Egyesületek (Türr I. 1869, EMKE, DEKE, TEMKE), Múzeumok és Könyvtárak

Országos Tanácsa 1897–1923 (Főfelügyelősége, Wlassich[sic!] Gyula), Gyűjteményegyetem 1922 (Klebensberg), Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete 1935–1949 (könyvtáros 1935: 263, fővárosi: 210, vidéki: 53), 1929 Róma I. Könyvtárügyi Kongresszus, 1932; a negyedik: „*Újabban*” – Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre (TIT), Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (1953), Hálózati tanácsok és helyi (megyei, városi) könyvtári bizottságok, Munkamegosztás. Az utolsó rész „*Mai feladatok*” címmel két szakaszra tagolódott. Az egyik: „*A könyvtárpolitikánk fő kérdései*” – Közművelődési könyvtáraink továbbfejlesztése (Országos Népművelési Konferencia), Tudományos szakkönyvtáraink (a bibliográfiai és dokumentációs szolgáltatások fejlesztése), A gyermek, ifjúsági és iskolai könyvtárak ügye, A III. Országos Könyvtáros Konferencia (1970) előkészítése, A könyvkiadás öt évszázada Mo-on (1973). A másik: „*Egyesületi életünk*” – Önképzés és továbbképzés országosan és helyileg, Érdekképviselő, Érdekvédelem, Testületi szellemi együttműködés.⁵⁷

Az MKE Miskolcon rendezett második vándorgyűlésén Kovács Mátét ismét felkérték a közreműködésre. 1970. június 3-án a szívéhez talán legközelebb álló kérdéskörrel adott elő: „*A könyvtáros pályakép, a könyvtárosok képzése és továbbképzése*.”⁵⁸ Az egyesületi Tájékoztató tömör beszámolójában ennyi olvasható róla: „*a múltból kiindulva széleskörű képet rajzolt a könyvtárosok pályaképéről, ismertette a képzés és a továbbképzés jelenlegi rendszerét és az ezzel kapcsolatos további terveket, tennivalókat.*”⁵⁹ A harmadik, szombathelyi vándorgyűlésnek 1971. július 8-án már ez volt a fő témája⁶⁰, a főreferátumot természetesen Kovács Máté tartotta. Miután úgy látta, a vita színvonalát emelné, ha a résztvevők előre megkapnák az előterjesztés téziseit⁶¹, előzetesen bekérte az adatokat az akkori képzőhelyektől (a Debreceni és a Szombathelyi Felsőfokú Tanítóképző Intézet, a KMK, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ); alaposan végiggondolt, az előre-

mozdulás céljával papírra vetett szempontjait körlevélben küldte szét, ennek keltezés nélküli ceruzás fogalmazványa hagyatékában szintén megtekinthető.⁶² A vitaindító feltűnően nagy érdeklődést váltott ki, tizenötön szólta hozzá a szakma sorsát hosszabb távon befolyásoló felvetésekhez.⁶³ Szepesi Zoltánné Benda Mária a titkárság megbízásából levélben köszönte meg professzor úrnak „*minden mostani és régebben tapasztalt atyai megnyilvánulását.*”⁶⁴

Közben 1970 decemberében lezajlott a harmadik országos könyvtárügyi konferencia, amelynek előmunkálataiban Kovács Máté az MKE Tudományos Bizottságának elnökeként is részt vett. Kifejezetten erre vonatkozó információkat azonban a felhasznált dokumentumok alig-alig tartalmaznak.⁶⁵

A konferencia is felszínre hozta, hogy a könyvtárosság, egyáltalán a társadalom többet vár, követel az egyesülettől, a belső feszültségek is egyre érzékelhetőbbek lettek.⁶⁶ Mint például az elnökség 1971. december 7-i ülésén, ahol többen is az alapszabály lényeges módosítását, az MKE működésének élénkítését, kiterjesztését sürgették. Kovács Máté elnökölt és igyekezett tompítani az ellentéteket; leginkább azt az érvét fogadták el, hogy az IFLA közelgő budapesti kongresszusa előtt nem kellene bolygatni a kedélyeket, megzavarni a felkészülést.⁶⁷ Két nap múlva, a soros küldöttközgyűlésen Kovács Mátét ismét beválasztották a vezetőségbe (az elnökségbe)⁶⁸, az új elnökség első, 1972. január 26-i tanácskozására azonban el sem ment, és „*sokirányú elfoglaltságára hivatkozva*” lemondott alelnöki tisztről (egyúttal a Tudományos Bizottság vezetéséről), az elnökség munkájában viszont továbbra is részt kívánt venni.⁶⁹ Továbbképző előadást erre az esztendőre már nem vállalt.⁷⁰ Csak a további vizsgálódások deríthetik ki, hogy egészségi állapotának gyengülése mellett a viszszalépéshez nem járultak-e hozzá az egyesületen belül tapasztalható ellentmondások, személyi konfliktusok is.

Budapest 1968-ban kapta meg az 1972. évi IFLA-kongresszus rendezési jogát.⁷¹ Az MKE elnyerte a kulturális kormányzat erkölcsi és

anyagi támogatását is. Az elnökség az alapos előkészítés érdekében 1970. március 20-án két bizottságot (Társadalmi és Szervező) alakított. A Társadalmi Bizottságnak tagja lett Kovács Máté egyetemi tanár, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács elnöke is⁷², és az ügy iránti mély elkötelezettséggel hasznosította sokrétű tapasztalatait, széles körű hazai és külhoni kapcsolatait. A rangos tanácsadó testület összetételét egy év múlva, 1971. március 25-én véglegesítették és október 20-án ült össze először.⁷³ Az IFLA-közgyűlés plenáris üléseire tizenhét magyarországi referátum kidolgoztatását határozták el, egyúttal megszabták a terjedelmet (10–12 gépelt oldal), és előre bekérték a harminc-negyven soros szinopszist. Kovács Máté professzor érthető módon „*A könyvtárosképzés rendszere Magyarországon*” című témára kapott megbízást.⁷⁴ A megadott határidőre (november végére) a vázlatot megírta; a gépelt szöveg fennmaradt, és világosan tükrözi előadói szándékait. Most is a történeti megközelítést alkalmazta: a tizenkilencedik század végétől számba vette a szaktanfolyami és az egyetemi magántanári kezdeményezéseket, a tanácsköztársasági törekvéseket, aztán az 1949-től kibontakozó iskola-rendszerű szakképzés eredményeit (egyetemi tagozatok, Budapesti Pedagógiai Főiskola, KMK kiegészítő szaktanfolyamai) tekintette át, részletesen taglalta a középszintű képzés formációit és a felsőfokú tanítóképző intézetekben folyó népművelő-könyvtáros oktatást; végül a rendszer hiányaira és a fejlesztés irányaira utalt, és már ekkor előre látta, hogy milyen fontos lesz a jövőben a számítástechnikai ismeretek elsajátíttatása.⁷⁵ Az MKE elnöksége 1972. április 6-án valamennyi tagját – köztük előadóként Kovács Mátét – delegálta az IFLA 1972. augusztus 28-án megnyíló 38. közgyűlésére; ekkor jelentették be, hogy a Társadalmi Bizottság befejezte munkáját.⁷⁶ A kongresszus teljes ülésén „*A könyv és az olvasás a változó világban*” című témát vitatták meg, Kovács Máté a Képzési bizottság szekciójában szerepelt volna.⁷⁷

A tanácskozás harmadik napjának reggelén azonban megdöbbenő, tragikus hír fogadta a

gyülekező résztvevőket: augusztus 29-én váratlanul elhunyt Kovács Máté.⁷⁸ A záró ülésen az IFLA elnöke, a brüsszeli nemzeti könyvtár igazgatója, *Herman Liebaers* barátként búcsúztatta, és meleg szavakkal méltatta munkásságát.⁷⁹ A nekrológok megrendült szerzői közül csupán egyet idézek, Székely Sándort, az egyesület titkárát: „*Kovács Máté halála nem csak a magyar könyvtárosképzés és művelődésügy nagy vesztesége, hanem Egyesületünké is, amelynek munkáját mindig szívvel-lélekkel támogatta sokirányú elfoglaltsága közepette is. Emlékét megőrizzük!*”⁸⁰

Most, halálának közelgő negyvenedik évfordulóján emlékezzünk mi is tisztelettel és hálával Kovács Mátéra, az MKE egykori alelnökére, a varázslatos egyéniségre, sokunk tanítójára, az atyai mesterre, a mai fiatalok példaképeire, a magyar művelődés- és könyvtárpolitika felejthetetlen alakjára. Hajtsunk fejet örök emléke előtt.

Irodalom, jegyzetek

1. Az iratanyagot a Magyar Könyvtárosok Egyesületének titkársága őrzi – többé-kevésbé rendezett állapotban – az Országos Széchényi Könyvtár egyik helyiségében.
2. OSZK Kézirattára Fond 210 – a Magyar Könyvtárosok Egyesületével (és elődjével, a Szabó Ervin Körrel) kapcsolatos iratok a 224-es palliumban találhatóak.
3. A vezetőség 1950. jan. 28-án jelentette be az állami felügyeletet gyakorló Belügyminisztériumban, hogy megszüntetik a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének tevékenységét. Vö. BÉNYEI Miklós: Az egyesület történelmi útja. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009. Budapest, 2011. 15. p.
4. A II. országos könyvtáros konferencia = A Könyv, 1955. 244. p.
5. Feljegyzés a sajtó-, könyv- és könyvtártörténeti munkabizottság megalakulásáról és célkitűzéseiről (MKE Irattára)
6. Bényei M. i. m. 16. p.
7. [Feljegyzés], Budapest, 1957. ápr. 12. (OSZK Kézirattára Fond 210//224/3.) ; KISS István – SALLAI István: Szövetségbe tömörülnek a szakszervezeti könyvtárosok = A Könyvtáros, 1957. 1. sz. [június]. 11. p. – itt már nem említették

Kovács Máté nevét.

8. Két határozat a szakszervezeti könyvtárakról = A Könyvtáros, 1957. 243. p. ; A szakszervezeti könyvtárosok országos konferenciájáról, 1957. nov. 15–16. p. = Uo. 1957. 501. p. , 1958. 7. sz.
9. Bényei M. i. m. 16. p.
10. Elkészült a Szabó Ervin Kör 1959. évi programja = A Könyvtáros, 1959. 183. p.
11. Megnyitó a Szabó Ervin Kör 1958. nov. 31-i összejövetelén. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/4.) Röviden említi a beszédet: A Szabó Ervin Kör rendezvényéről = A Könyvtáros, 1958. 906. p.
12. Titkári beszámoló a Szabó Ervin Kör két évi tevékenységéről 1959–1960, 1961. febr. 18. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/8.) Az előadássorozat terve pillanatnyilag ismeretlen.
13. Az 1960. febr. 15-én kelt tervezet: OSZK Kézirattára Fond 210/224/6. – Ez a Körlevél a Választmány tagjaihoz (1960. febr. 22.) c. dokumentum (OSZK Kézirattára Fond 210/224/7.) melléklete volt. A körlevél a választmány kijelölésének módjáról szólt.
14. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete történetének időrendi adataira 1935–2009. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009. Budapest : MKE, 2011. 462. p.
15. Titkári beszámoló a Szabó Ervin Kör két évi tevékenységéről 1959–1960, 1961. febr. 18. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/8.)
16. Vö. Bényei M. i. m. 18. p.
17. Rövidített jegyzőkönyv a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre választmányának 1961. december 19-én tartott üléséről (MKE Irattára)
18. HAVASI Zoltán: A könyvtárosok társadalmi szervezetéről = A Könyvtáros, 1962. 130. p. Az MKE Irattárában fennmaradt a meghívó.
19. Feljegyzés a Szabó Ervin Kör választmányának 1963. szept. 26-án tartott üléséről (MKE Irattára); SZÉKELY Sándor: A Szabó Ervin Kör munkája = A Könyvtáros, 1963. 658. p.
20. Kovács Máté tanszékvezető egyetemi tanár levele Székely Sándornak, a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre titkárának, 1963. dec. 4. (MKE Irattára). A tizenkét fiatal könyvtáros (a levélben olvasható sorrendben): Károlyi Zsigmondné (ekkor munkahelye: OSZK), Szabó Sándor (KMK), Riskó Tiborné (ELTE BTK Dékáni Hivatal), Walleshausen Gyula (Gödöllő, Agrártudományi Egyetem Könyvtára), Csendes Katalin (Országgyűlési Könyvtár), Balás Judit (ELTE Egyetemi

- Könyvtár), Hoványi János (Belkereskedelmi Dokumentációs Központ), Arnóth Károly (Vasas Szakszervezet Központi Könyvtára), Jáky Éva (OSZK), Kovács Ilona (OSZK), Somogyi Anna (KMK), Bánlaky Éva (KMK).
21. 1964. jan. 30. I. küldöttközgyűlés (jegyzőkönyv) (MKE Irattára); SZ[ÉKELY] S[ándor]: A Szabó Ervin Kör közgyűlése = A Könyvtáros, 1964. 127. p. – A funkciók szétosztásáról: A Szabó Ervin Kör állandó választmányának 1. ülése, 1964. jan. 30. (MKE Irattára); Tájékoztató, 1964. márc. 1. [1].
 22. Mátrai László elnök és Székely Sándor titkár levele Kovács Máté professzornak, 1964. márc. 3. (MKE Irattára); Feljegyzés a Szabó Ervin Kör 1964. május 26-i választmányi üléséről (MKE Irattára)
 23. Jegyzőkönyv a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre II. Küldöttközgyűléséről, 1965. június 11-én (MKE Irattára); A Szabó Ervin Kör II. küldöttközgyűlése = Könyvtáros, 1965. 450. p.
 24. A Magyar Könyvtáros Egyesület alapszabályai [keltezés nélkül] (OSZK Kézirattára Fond 210/224/162.)
 25. Béneyi M. i. m. 20. p. 1965. június 11-én nem fogadták el a „Dokumentalisták” szó beiktatását, de a művelődésügyi miniszterhelyettes által aláírt, jóváhagyott szövegben már szerepelt. Jegyzőkönyv a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre II. Küldöttközgyűléséről, 1965. június 11-én (MKE Irattára); A Magyar Könyvtárosok Egyesületének alapszabályai, 1965. június 11. (MKE Irattára 51/1965.)
 26. Tájékoztató, 1965. júl. 1. [1.]; Sz[ékely] S[ándor]: A Szabó Ervin Könyv II. küldöttközgyűlése = Könyvtáros, 1965. 45. p. A megválasztásáról szóló hivatalos értesítés: Dr. Székely Sándor levele Kovács Máté egyetemi tanárnak, 1965. jún. 21. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/18.)
 27. Tájékoztató, 1965. okt. 1. [1.]
 28. Tájékoztató, 1968. január. 1., Feljegyzés az MKE 1968. január 11-én tartott vezetőségi üléséről (MKE Irattára).
 29. Tájékoztató, 1970. jan. 1. 2-3., Tájékoztató, 1970. febr. 1. 1.
 30. Tájékoztató, 1972. jan. 1. 6., Tájékoztató, 1972 febr. 1. 1.
 31. Ekkori tagjai: Bóday Pál, Györe Pál, Hollós Miklós, Kéki Béla, Pajkossy György, Walleshausen Gyula, Windisch Éva, titkára Fülöp Géza; Jelentés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1965. évi munkájáról, 1966. febr. 5. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/22.) – Később, 1968. jan. 11-én a TB tagsága nagyrészt kicserélődött: Bikácsi Lászlóné, Gál Andorné, Kéki Béla, Reguly Ernő, Walleshausen Gyula, titkár Gerő Gyula lett. Az összetétel 1970. jan. 22-én ismét módosult: Gerő Gyula (titkár), Bikácsi Lászlóné, Bilincsi Lajos, Kéki Béla, Szita Ferenc, Walleshausen Gyula.
 32. Tájékoztató, 1965. nov. 1. [1-2.] – a bizottságok üléséről; Sz[ékely] S[ándor]: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének hírei = Könyvtáros, 1965. 733. p.
 33. [Körlevél fogalmazványja, cím és kelet nélkül] (OSZK Kézirattára Fond 210/224/164.)
 34. Uo. A gépiraton még egy harmadik téma is szerepelt a neve alatt, de később erről lemondott: „A magyar könyvtárügy egysége: eddigi eredmények és megoldandó problémák”.
 35. Tájékoztató, 1966. jan. 1. 4. p., febr. 1. 1. p.
 36. Tájékoztató, 1965. nov. 1. [1-2. p.]; Sz[ékely] S[ándor]: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének hírei = Könyvtáros, 1965. 733. p.; Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1966. június 13-án tartott elnökségi üléséről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/30.)
 37. Az előbbiről: Dr. Székely Sándor levele Dr. Kovács Máté egyetemi tanár elvtársnak [keltezés nélkül] (OSZK Kézirattára Fond 210/224/159.); Tájékoztató, 1966. márc. 1. [1.]; az utóbbiról: uo., a Könyvtárosok zsebkönyve első, 1964-es kiadása az egyesülettől függetlenül jelent meg: Dr. Székely Sándor levele Kovács Máté elvtársnak, 1969. okt. 29. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/84.), ugyanitt közli a Magyar Könyvtárosok Zsebkönyve második kiadásának tematikai vázlatát. Mindkettőről: Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1966. június 13-án tartott elnökségi üléséről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/30.); Jelentés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1966. évi munkájáról (OSZK Kézirattára Fond 210/224/41.); Tájékoztató, 1968. január. 3.; Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnökségének 1968. december 5-én tartott üléséről (MKE Irattára); A MKE 1970. évi munkaterve (OSZK Kézirattára Fond 210/224/87.)
 38. Tájékoztató, 1965. nov. 1. [1-2. p.]; Sz[ékely] S[ándor]: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének hírei = Könyvtáros, 1965. 733. p.; Tájékoztató, 1966. márc. 1. [1. p.]; Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1966. június 13-án tartott elnökségi üléséről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/30.)
 39. Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1966. febr. 24-i elnökségi üléséről (MKE Irattára). Kérte, hogy ezt vegyék be az elnökség 1965. évi jelentésébe.
 40. A MKE továbbképzési előadásainak tematikája (OSZK Kézirattára Fond 210/224/23.), Tájékoztató, 1966. márc. 1. 1. p., Tájékoztató, 1967. jan. 1. [1-2.], Tájékoztató, 1968. január. 2.
 41. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének munkaterve az 1970. évre (OSZK Kézirattára Fond 210/224/89.); Jegyzőkönyv a

- Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnökségének 1970. január 22-i üléséről (MKE Irattára); A Magyar Könyvtárosok Egyesületének munkaterve az 1971. évre (MKE Irattára); A Magyar Könyvtárosok Egyesületének munkaterve az 1972. évre (OSZK Kézirattára Fond 210/224/134.)
42. Jelentés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1966. évi munkájáról (OSZK Kézirattára Fond 210/224/41.); Tájékoztató, 1967. febr. 1. 2. p.
43. OSZK Kézirattára Fond 210/224/52., MKE Irattára 39/967.
44. MKE Irattára, 19/968, 26/968.
45. OSZK Kézirattára Fond 210/224/74, 369. Vö. Tájékoztató, 1968. máj. 1. [1. p.] – itt megjegyzik, hogy az előadást magónszalagra vették azzal a szándékkal, hogy később néhány járási könyvtárban lejátsszák a járás könyvtárosai és népművelői előtt.
46. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének munkaterve az 1968. évre (OSZK Kézirattára Fond 210/224/71.)
47. Tájékoztató, 1968. nov. 1. 2. p.
48. Tájékoztató, 1969. febr. 1. 1. p.
49. Tájékoztató, 1969. dec. 1. 1. p.
50. Az MKE III. közgyűlésén deklarálták, utalva a Szabó Ervin Kör két küldöttközgyűlésére. Tájékoztató, 1966. nov. 1. 1. p.
51. Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1966. október 17-én tartott III. Közgyűléséről (Könyvtári Intézet Szakkönyvtára P 1139). Hasonló tartalommal: Tájékoztató, 1996. nov. 1. 1. Rövid ismertetés: SZÉKELY Sándor: Merre tart a könyvtárosegyesület? = Könyvtáros, 1966. 716. p. A beszéd tömörítvényének átnézését kérte: Dr. Székely Sándor levele Kovács Máté egyetemi tanárnak, 1966. nov. 1. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/35.)
52. Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1967. jan. 26-án tartott elnökségi üléséről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/44.)
53. Jegyzőkönyv a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1967. december 7-én tartott Küldöttközgyűléséről (MKE Irattára). Másik javaslata az volt, hogy mihamarabb kezdjék meg az előkészületeket a Tanácsköztársaság 50. és a felszabadulás 25. évfordulójának megünneplésére.
54. Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnökségének 1968. december 5-én tartott üléséről (MKE Irattára).
55. Székely Sándor levele Mészáros Antalhoz, 1969. jan. 30. (MKE Irattára)
56. Tájékoztató, 1969. jún. 1. 1. p. ; Tájékoztató, 1969. júl. 1. 1. p.
57. OSZK Kézirattára Fond 210/224/82–83. p.
58. Tájékoztató, 1970. máj. 1. 1. p.
59. Tájékoztató, 1970. júl. 1. 2–3. p.
60. Tájékoztató, 1971. jún. 1. 1. p.
61. Uo.
62. OSZK Kézirattára Fond 210/224/160. A körlevél világosan utal a vándorgyűlés időpontjára (július 8–9.)
63. Tájékoztató, 1971. aug. 1. 1. p.
64. Szepesi Zoltánné levele, 1971. júl. 13. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/114.) Dr. Szepesi Zoltánné 1971. nov. 23-án a szombathelyi vándorgyűlés anyagát is eljuttatta Kovács Mátéhoz (OSZK Kézirattára Fond 210/224/124.)
65. Tájékoztató, 1970. márc. 1. 1–2., rövid beszámoló az 1970. dec. 15–17-én rendezett konferenciáról: Tájékoztató, 1971. jan. 1. 2. p.
66. Vö. Bényei M. i. m. 23. p.
67. Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnökségének 1971. december 7-én tartott üléséről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/130.)
68. Tájékoztató, 1972. jan. 1. 6. p.
69. Tájékoztató, 1972. febr. 1. 1. Kissé eltérő szöveggel: Feljegyzés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete vezetőségének 1972. jan. 26-án tartott üléséről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/137.)
70. Tájékoztató, 1972. máj. 1. 2. p.
71. SOMKUTI Gabriella: IFLA-kongresszus Frankfurtban = Könyvtáros, 1968. 717–718. p.
72. Feljegyzés az 1970. április 30-án tartott Szervező Bizottsági ülésről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/90.)
73. Mátrai László levele Kovács Máté egyetemi tanárnak, 1971. ápr. 10. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/109.); Tájékoztató, 1971. nov. 1. 2. p. Közben, 1971. okt. 13-án megalakult „Az 1972. évi IFLA- és FID-konferencia központi előkészítő bizottsága”, Tájékoztató, 1971. nov. 1. 1. p.
74. Feljegyzés az MKE Társadalmi Bizottságának 1971. október 20-án tartott üléséről (OSZK Kézirattára Fond 210/224/119.); Székely Sándor levele Kovács Máté egyetemi tanárnak, 1971. okt. 28. (OSZK Kézirattára Fond 210/224/120.) – A MKE Társadalmi Bizottságának 1972. febr. 8-i ülésén végül is 16 témát fogadtak el (23 szinopszis érkezett be), Tájékoztató, 1972. márc. 1. 1. p.